

LES PRINCIPES DE CLASSIFICATION DES PROPOSITIONS SUBORDONNEES

Gheorghe COLȚUN
Universitatea de Stat din Moldova

Résumé: Dans le domaine de la syntaxe il existe quelques principes de classification des propositions subordonnées: 1. corrélation entre les subordonnées et les parties du discours; 2. corrélation entre les subordonnées et les termes de propositions.; 3. les liens entre les propositions dans la phrase complexe; 4. la fonction syntaxique du mot de relation (dans le couple corrélatif) ou du mot déterminé; 5. le principe structural et sémantique etc.

A l'étape actuelle, la plupart des linguistes accepte la classification des propositions subordonnées basée sur le principe sémantico-structural.

Mots-clés : principe sémantico-structural, subordination, syntaxe

În sintaxă se poate vorbi despre câteva principii esențiale de clasificare a propozițiilor subordonate.¹

I. În secolul al XIX-lea în lingvistica rusă se propunea ca la clasificarea propozițiilor subordonate să se țină cont de principiul corelației subordonatelor cu diferite părți de vorbire. De exemplu, N.I.Greci stabilea astfel de propoziții subordonate: substantivale, adjectivale, adverbiale ș.a.

Lingviștii A.H.Vostokov, I.I.Davîdov, F.I.Buslaev ș.a. se bazau la clasificare pe coraportul dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție. Se puneau semnul egalității între funcțiile propozițiilor subordonate și funcțiile părților secundare ale propoziției. Acești cercetători nu recunoșteau existența propoziției compuse (frazei). Se opera doar cu termenul „propoziție simplă”. Propozițiile subordonate erau considerate părți secundare de propoziție. Ca argumente se prezentau exemple de tipul:

1) <i>A aflat că a plecat</i>	<i>A aflat de plecare</i>
2) <i>Mi s-a spus că sînteți bolnav</i>	<i>Mi s-a spus de boala Dumneavoastră.</i>

Un adept înflăcărat al principiului în cauză a fost F.I.Buslaev, care considera că fiecare parte de propoziție (cu excepția predicatului) poate fi exprimată prin propoziții subordonate.²

F.I.Buslaev a stabilit următoarele tipuri de propoziții subordonate:

1. **Subiective:**

Cine-i harnic cîștigă. → *Harnicul cîștigă.*

2. **Atributive:**

Discută cu un om care este deștept. → *Discută cu un om deștept.*

3. **Completive:**

Scrie ce este esențial. → *Scrie esențialul.*

4. **Circumstanțiale** (de loc, de timp, de mod, de scop, de cantitate ș.a.):

S-a întors acasă cînd însera. → *S-a întors acasă pe înserate.*

¹ В.А.Белошапкива. Современный русский язык / Синтаксис.- М., 1977, p.216-219.

² V.A.Beloșapkova, op. cit., p.216.

Clasificarea de mai sus a fost susținută și de lingvistul S.I.Abakumov, care considera propozițiile subordonate ca niște părți de propoziție dezvoltate. Deosebirea constă doar în faptul că propozițiile subordonate au predicat.

Concepția în discuție nu poate fi acceptată din mai multe considerente:

- propozițiile subiective și predicative nu sînt subordonate;
- nu toate părțile de propoziție pot fi dezvoltate în propoziții subordonate și invers;
- conținutul și funcția părților de propoziție și a propozițiilor subordonate nu se suprapun. Aproximarea semantică și funcțională este destul de restrînsă. Propozițiile subordonate au un conținut semantic cu mult mai vast decît părțile de propoziție;
- propozițiile subordonate au caracter predicativ, iar părțile de propoziție nu au această capacitate.

II. adepții curentului formalist A.M.Peșkovski, L.A.Bulahovski, A.B.Șapiro ș.a.) clasifică propozițiile subordonate în dependență de mijloacele de legătură dintre propozițiile frazei. De exemplu, A.M.Peșkovski divizează propozițiile subordonate în trei tipuri:

1. subordonate corelative;
2. subordonate conjuncționale;
3. subordonate juxtapuse.¹

La rîndul lor, fiecare tip are mai multe subtipuri. De exemplu, propozițiile subordonate corelative se bifurcă în:

- a) relative propriu-zise;
- b) interogative indirecte.

Propozițiile subordonate conjuncționale au următoarele varietăți:

- a) propoziții subordonate avînd conjuncții cauzale;
- b) propoziții subordonate avînd conjuncții finale;
- c) propoziții subordonate avînd conjuncții explicative;
- d) propoziții subordonate avînd conjuncții condiționale;
- e) propoziții subordonate avînd conjuncții comparative;
- f) propoziții subordonate avînd conjuncții temporale ș.a.²

Principiul clasificării propozițiilor subordonate, conform mijloacelor de legătură dintre propoziții, poate fi folosit în sintaxa limbii române doar parțial, deoarece cu ajutorul conjuncțiilor sînt determinate doar subordonatele, ce se introduc în frază prin intermediul conjuncțiilor „specializate”: subordonata concesivă: *deși, măcar că, cu toate că* și subordonata cauzală, introdusă prin conjuncțiile *fiindcă, pentru că, deoarece, căci*.

Principiul dat nu „funcționează” la delimitarea propozițiilor subordonate ale limbii române și din alte cauze:

- se clasifică mijloacele de legătură, dar nu propozițiile subordonate;
- nu se ține cont de relațiile semantice, ce se stabilesc între propoziția regentă și cea subordonată;
- nu toate jonctivele au un conținut lexical bine conturat, deoarece unul și același jonctiv introduce mai multe tipuri de propoziții subordonate. De exemplu, conjuncția subordonată universală **că** introduce în frază majoritatea subordonatelor.

¹ A.M.Пешковский. Русский синтаксис в научном освещении.- М., 1956, p.280.

² A.M.Peșkovski, op. cit., p.281.

a) **Subiectivă:**

Părea că-n somn un înger ar trece prin infern (M.Eminescu).

b) **predicativă:**

Dar mai cumplita lui vinovăție,

Ticăloșit de crima îndoielii;

E c-a simțit în sînge o frăție

Și-o solidaritate cu rebelii (T.Arghezi).

c) **completivă:**

„Văd că sîntem umbre fără voință...”(M.Eminescu).

d) **atributivă:**

Se culcă pe pragul ușii cu gînd că n-o să poată nimeni intra... (P.Ispirescu).

e) **circumstanțială:**

1. **cauzală:**

Grăim , doamnă, către tine

Nu din gură, ci din carte,

Că ne ești așa departe (M.Eminescu).

2. **consecutivă:**

Și-i atît de slabă puntea,

Că-n ea nu te poți încrede (G.Coșbuc).

3. **modală:**

...Te duci că abia mai dovedește soarele să se țină pe urma ta (I.Druță).

III. Unii lingviști clasifică propozițiile subordonate după funcția sintactică a cuvîntului corelativ (din cuplul corelativ) sau a cuvîntului determinat. Ce funcție sintactică are cuvîntul corelativ sau cuvîntul determinat din propoziția coordonată (regentă) – de același tip va fi și subordonata. Profesorul universitar A.Ciobanu menționează că „deși în unele cazuri funcția sintactică a corelativului corespunde cu tipul propoziției subordonate (comp: *Am venit atunci, cînd mi-ai spus; Am fost acolo, unde m-au trimis; Am procedat așa, cum m-ați sfătuit* ș.a.), totuși tipuri similare de propoziții pot nimeri în diferite clase. De exemplu, în „*Ce-a fost verde* (aceea) s-a uscat” propoziția evidențiată e subiectivă, pentru că dezvăluie conținutul pronumelui *aceea* – subiect în principală, dar în „*Ce-ai semănat, aceea ai cules*” – avem, deja, o complementară, deși dezvăluie conținutul relativului *aceea* (acesta, însă, e complement în regentă!).¹ În ambele cazuri însă propozițiile subordonate sînt atributive, deoarece determină un nume, un pronume demonstrativ.

Să urmărim și exemplele:

1. *Cartea care am citit-o ieri este interesantă.*

2. *Personajele cărții care am citit-o ieri sînt oameni reali.*

3. *Am jurat cărții care m-a fascinat în copilărie că voi purta-o prin toată viața mea.*

4. *Am împrumutat cartea care am citit-o ieri unui prieten.*

În toate frazele de mai sus cuvîntul determinat este substantivul „carte”. Acest substantiv are în fiecare exemplu diferite funcții sintactice: 1. subiect; 2. atribut; 3. complement indirect și 4. complement direct. Deci, conform principiului funcției sintactice a cuvîntului determinat, ar trebui să avem patru tipuri diferite de subordonate: subiectivă, atributivă, completivă indirectă și completivă directă. În realitate însă în toate frazele subordonata este atributivă, deoarece în toate cazurile determină un nume (substantivul „carte”).

¹ Limba moldovenească literară contemporană / Sintaxa.- Chișinău, 1981, p.292-293.

IV. Cea mai mare parte a sintaxiștilor contemporani utilizează la determinarea propozițiilor subordonate *principiul structural-semantic*. Reprezentanți ai acestui principiu sînt F.F.Bogorodițki, N.S.Pospelov, V.A.Beloșapkova, R.A.Budagov, A.Ciobanu ș.a. Adepții principiului dat se conduc la clasificarea propozițiilor subordonate atît de trăsăturile semantice, cît și de cele structurale ale subordonatelor.

La temelia principiului structural-semantic se află următoarele criterii:

1. Natura morfologică a cuvîntului determinat și respectiv întrebarea ce i se adresează propoziției regente;

2. Raportul logico-semantic dintre subordonată și cuvîntul determinat din propoziția regentă;

3. Tipul jonctivului.

Ne vom referi în continuare la esența fiecărui criteriu.

1. La clasificarea propozițiilor subordonate e necesar să ținem cont, în primul rînd, **de natura morfologică a cuvîntului determinat**.

a) Dacă propoziția subordonată se referă la un verb pronominal impersonal total sau la o locuțiune impersonală, ea trebuie considerată subiectivă.

Ba la mulți se întîmpla de veneau simbătă noaptea cîte cu un picior frînt și boii stîlciți (I.Creangă);

Mi-i de-a mirare de unde ai să-l iei, dacă n-are ființă pe lume (I.Creangă).

b) Dacă subordonata se referă la verbul copulativ „a fi” sau la unul din cele 64 de verbe semicopulative, atunci ea este predicativă.

Sfatul ... era să-ți iei literalmente inima în dinți la fiecare asalt al lor ... (L.Blaga).

Încetul cu încetul însă el s-a deprins și în cele din urmă a ajuns că nici unul dintre băieți nu putea să-l scoată din ale lui (I.Slavici).

c) Dacă subordonata determină un substantiv sau un substitut al lui (adjectiv, numeral, pronume substantivizate), propoziția este atributivă.

Erau clăcași: oșteni fără nume

Ce duc războiul mare-al tuturor,

Ei ce se stîng în neguri și uitare

Și cad și mor de cruda-mpovărare

A tuturor durerilor din lume (O.Goga).

d) Dacă subordonata determină un verb (locuțiune sau frazeologism verbal) din regentă și răspunde la întrebările complementului direct sau indirect, ea este respectiv completivă directă sau indirectă.

Acum nu vă mai spun cît era de încărcat carul cu lemne (I.Creangă).

Nici nu băgă de seamă cînd s-a sfîrșit slujba (L.Rebreanu).

Ai rîvnit să-ți faci un loc în lume, să umbli și să vezi pămîntul de la un capăt la altul (Z.Stancu).

e) Dacă subordonata se referă la un verb (la o locuțiune sau frazeologism verbal) și răspunde la întrebările unuia din complementele circumstanțiale, ea este circumstanțială.

Am mers de-a lungul văii pînă unde apele Dunării pătrund în strîmtoarea Cazanelor (Al.Vlahuță).

... Cînd a venit Sfînta Duminică de la biserică și a văzut copiii lăuți frumos, s-a umplut de bucurie... (I.Creangă).

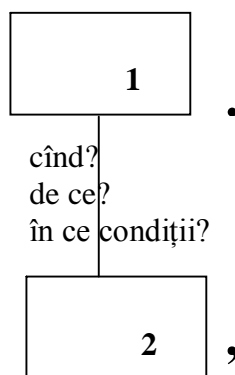
2. **Raportul logico-semantic** dintre subordonată și elementul (sau elementele) determinat(e) din propoziția regentă are o importanță vădită la clasificarea propozițiilor subordonate. Acest criteriu facilitează identificarea tipului de subordonată în situațiile

cînd verbului-predicat din propoziția regentă i se pot adresa două sau mai multe întrebări diferite. La analiza atentă a frazei „*Trofimaș¹, cînd s-a văzut odată scăpat², a luat-o la fugă¹*” (I.Druță), vom constata că propoziția subordonată „*cînd s-a văzut odată scăpat*” poate răspunde la cîteva întrebări:

- a) *cînd a luat-o la fugă?* (subordonată circumstanțială de timp);
- b) *din ce cauză a luat-o la fugă?* (subordonată circumstanțială cauzală);
- c) *în ce condiții a luat-o la fugă?* (subordonată circumstanțială condițională).

În astfel de fraze apelăm la sensul logic al subordonatei și la raportul logico-semantic dintre subordonată și propoziția regentă.

Aceste două aspecte ne permit să stabilim că în subordonata din fraza de mai sus prevalează sensul temporar. Concomitent e necesar să se sublinieze că subordonata are sensuri multiple și atunci, cînd construim schema frazei, trebuie să indicăm toate întrebările posibile la care răspunde subordonata.

Principiul logico-semantic „ne ferește de un schematism condamnat, care poate duce la o deformare a realității lingvistice”.¹

Prezentăm încă cîteva exemple în care, pe prim plan, la identificarea subordonatelor se impune principiul logico-semantic:

a) *De cîteva nopți Rusanda se visa cum stă în fața aparatului de fotografiat la intrarea în iarmaroc* (I.Druță) (cum?, ce?);

b) *Cărăbuș s-a dus cu Tincuța la gară, de i-a petrecut* (I.Druță) (cu ce scop?, de ce?, cînd?);

c) *Spune-mi n-aș fi un nătărău de frunte, cînd m-aș încrede în tine?* (C.Negruzzi) (cînd?, în ce condiții?, de ce?).

3. La clasificarea subordonatelor e necesar să se țină cont și de **jonctivele** ce introduc aceste propoziții în fraze. Se știe însă că jonctivele nu întotdeauna sînt niște marcheri preciși ai subordonatelor, deoarece în limba română există puține jonctive „specializate”, adică jonctive care ar introduce numai unul și același tip de subordonată. Excepție fac doar jonctivele ce marchează subordonatele concesive (*deși, măcar că, cu*

¹ Limba moldovenească literară contemporană / Sintaxa.- Chișinău, 1981, p.296.

toate că) jonctivele ce introduc în fraze subordonate finale (*pentru ca să*) și jonctivele cauzale (*fiindcă, pentru că, deoarece*).

Celelalte jonctive introduc în frază diferite tipuri de subordonate. Din această cauză acest principiu nu poate fi aplicat întotdeauna, el fiind utilizat doar în cazurile jonctivelor „specializate” și mai rar în alte situații.

Criteriile prezentate mai sus nu funcționează izolat unul de altul, ci în bloc, completându-se și precizându-se reciproc.

Propozițiile subordonate pot fi clasificate din diverse puncte de vedere.¹ Totuși principala clasificare se bazează pe caracteristici de formă (construcții) și de conținut (funcțiuni sintactice și grad de abstractizare). Conform acestor caracteristici, subordonatele se clasifică în:

1) Necircumstanțiale:

- atributive (determinative și explicative);
- completive (directe și indirecte);
- completive de agent;
- completive de asoociere.

2) Circumstanțiale:

- de loc;
- de timp;
- de mod;
- de scop (finale);
- de cauză (cauzale);
- condiționale;
- concesive;
- de consecință;
- instrumentale;
- cumulative;
- de excepție;
- opoziționale;
- de relație.

Propozițiile subordonate necircumstanțiale au un conținut abstract și aproape toate mijloacele de construcție comune (pronume, adverbe pronominale, conjuncțiile *că, să, ca să, dacă* ș.a.). Identificarea lor se face după natura morfologică a termenului regent, la care interesează nu numai partea de vorbire, ci și sensul pasiv al unor verbe sau adjective, caracterul copulativ sau tranzitiv al unor verbe.

Propozițiile subordonate circumstanțiale au, în general, un conținut concret, care permite identificarea prin sensul lor, având și mijloace de construcție specifice (în parte, jonctivele)

Bibliografie

- Avram M., *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*.- București: Editura Academiei, 1960.
- Constantinescu-Dobridor, GH., *Sintaxa limbii române*. București: EȘE., 1988.
- Sintaxa* / Sub red. prof. A.Ciobanu. Chișinău: Lumina, 1981.
- Белашапкова В.А., *Современный русский язык / Синтаксис*.- М., 1977.
- Пешковский А.М. *Русский синтаксис в научном освещении*.- М., 1956.

¹ M.Avram. Gramatica pentru toți.- București, 1997, p.419; Gh.Constantinescu-Dobridor. Sintaxa limbii române.- București, 1998, p.279-285.